

Jan Spiak

Akademia Rolnicza we Wrocławiu

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARSTW WIELKOOBSZAROWYCH PO AKCESJI W OPINII KADRY KIEROWNICZEJ

1. Wstęp

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej stworzyło nową sytuację w której rolnictwo krajowe zostało włączone w realizację wspólnej polityki rolnej. Wsparcie finansowe, które może uzyskać rolnictwo polskie z Unii Europejskiej oraz z budżetu państwa w latach 2004-2006, obejmuje ogółem środki w wysokości 3,5 mld euro. Środki te mogą stanowić wielką szansę w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Według szacunkowych obliczeń udział dopłat bezpośrednich w dochodzie rolniczym netto w grupach obszarowych gospodarstw 10–15 ha i powyżej 100 ha UR wynosił od 27 do 38%, a udział w nakładach inwestycyjnych od 34 do 61% (Spiak 2004).

W ocenie szans rozwoju gospodarstw rolnych zwraca się głównie uwagę na możliwości wykorzystywania środków finansowych na unowocześnianie i dostosowywania produkcji do standardów oraz wymagań ochrony środowiska w UE. Według danych MRiRW w 2004 r. objętych dopłatami bezpośrednimi (w wysokości 503,31 zł/ha) było w kraju ok. 85% rolników. Spodziewany w 2005 r. 9% wzrost dopłat na 1 ha może być obniżony o 2% ze względu na wysoki kurs złotego w stosunku do euro (MRiRW 2005).

2. Cel, metodyka i zakres badań

Celem badań było wykazanie, jakie zmiany na rynku rolnym mające wpływ na działalność gospodarstw wielkoobszarowych na Dolnym Śląsku pojawiły się po akcesji i jak są one oceniane przez kierowników. Do analizy zachodzących zmian

na rynku rolnym wykorzystano wskaźniki koniunktury na rynku oraz zmiany poziomu cen głównych produktów rolnych, opublikowane przez IERiGŻ (RR 2004).

Badania ankietowe, przeprowadzone po 6 miesiącach od daty akcesji na podstawie analizy SWOT, miały na celu poznanie opinii kierownictw gospodarstw o szansach i zagrożeniach wynikających ze zmian w otoczeniu oraz o mocnych i słabych stronach gospodarstw rolnych. Wybór 25 gospodarstw wielkoobszarowych był celowy ze względu na formę organizacyjno-prawną (spółki z o.o.) oraz powierzchnię UR powyżej 100 ha. Badana grupa stanowiła ok. 17% populacji gospodarstw wielkoobszarowych na Dolnym Śląsku w 2004 r.

W celach porównawczych zaprezentowano opinie rolników z południowego regionu rolniczego wschodnich Niemiec na temat rozszerzenia UE oraz realizowanych działań strategicznych w gospodarstwach rolnych.

3. Wyniki badań

W analizowanej grupie dominującą działalnością, według PKD, była działalność roślinna (uprawy polowe), prowadzona przez 19 gospodarstw, pozostałe 6 gospodarstw prowadziło działalność mieszaną. Badane gospodarstwa wypracowały w 2003 r. zróżnicowany zysk netto, wynoszący na 1 ha UR od 10 do 2100 zł. Z badanej grupy tylko 1/4 gospodarstw wykazała nakłady inwestycyjne, których wartość wynosiła od 9 do 502 zł/ha UR.

Gospodarstwami zarządzały spółki z o.o. W ok. 2/3 spółek prezesi pełnili jednocześnie funkcje kierowników gospodarstw. Spośród ankietowanych wyższe wykształcenie miało 2/3 kierowników, w tym połowa kierunkowe – rolnicze, a pozostali – średnie rolnicze. Kierownicy mieli mniej więcej 44 – 55 lat, w rolnictwie pracowali średnio 21 lat.

W tab. 1 przedstawiono wskaźniki koniunktury w rolnictwie w ciągu 6 miesięcy (czerwiec–listopad) w latach 2004-2003.

Tabela 1. Wskaźniki obrazujące zmiany koniunktury w rolnictwie w drugiej połowie 2004 i 2003 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Lata/ miesiące	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	Syntetyczny wskaźnik koniunktury w rolnictwie (SKWR)	a	100,7	101,1	101,9	101,3	100,1	99,8
		b	100,2	100,3	102,3	101,6	101,3	101,0
2	Potencjalny popyt	a	101,3	101,1	102,8	102,6	100,6	100,5
		b	100,7	101,0	104,0	103,1	102,1	102,1
3	Wyrównany wskaźnik nożyc cen	a	100,2	101,0	101,1	99,9	99,5	99,0
		b	99,8	99,6	100,7	100,1	100,4	99,9
4	Wyrównany wskaźnik zmian cen skupu	a	99,0	103,7	103,8	102,2	101,4	100,9
		b	100,1	100,0	101,1	100,4	100,6	100,1
5	Wyrównany wskaźnik zmian cen środków produkcji	a	101,0	102,4	102,6	102,7	102,3	101,9
		b	100,3	100,4	100,3	100,3	100,2	100,2

Objaśnienia: a – rok 2004, b – rok 2003.

Źródło: zestawienie na podstawie wyników podanych przez „Rynek Rolny” 2003, nr 12; 2004, nr 12.

Analiza syntetycznego wskaźnika koniunktury rynkowej (SKWR) wskazuje, że w czerwcu i lipcu był on wyższy o 0,5 i 0,8 punktu procentowego (pp.) niż w analogicznych miesiącach ub.r., co wskazuje na poprawę koniunktury. Natomiast w pozostałych miesiącach SKWR był już niższy od 0,3 do 1,6 pp. niż w 2003 r., a podobnie zmniejszył się wskaźnik potencjalnego popytu, co potwierdza pogorszenie koniunktury.

Porównując poziom wyrównanego wskaźnika zmian cen skupu w poszczególnych miesiącach drugiego półrocza 2004 r., odnotowuje się jego wyraźny wzrost w lipcu – do 103,7%. W stosunku do analogicznego okresu 2003 r. był on wyższy, a największa różnica wystąpiła w lipcu i wynosiła 3,7 pp. W kolejnych miesiącach odnotowano stopniowy spadek wskaźnika zmian cen skupu do poziomu 100,9% w listopadzie 2004 r., ale był on nadal wyższy o 0,8 pp. niż w ubiegłym roku.

Analiza wyrównanego wskaźnika zmian cen środków produkcji w okresie czerwiec–październik 2004 r. wykazała jego stopniowy wzrost z 101,0% w czerwcu do najwyższego poziomu 102,7% w sierpniu, a w kolejnych miesiącach stopniowe zmniejszenie do 101,9%. W analogicznym okresie 2003 r. wskaźnik ten był niższy w stosunku do roku 2004 od 0,7 do 2,4 p.p. oraz bardziej wyrównany i kształtował się w przedziale 100,2 – 100,4 p.p.

Wyrównany wskaźnik nożyc cen w okresie czerwiec–sierpień zwiększył się z 100,2 do 101,1%, po czym w kolejnych miesiącach spadł poniżej 100 pp., co oznaczało pogorszenie relacji cen skupu surowców rolnych do cen środków produkcji. W analogicznym okresie ub.r. wskaźnik był wyrównany i wahał się w granicach 100 pp.

Przeprowadzona analiza rynku rolnego wykazała pewne zmiany uwarunkowań, jakie wystąpiły w drugim półroczu 2004 r. Bezpośrednio po akcesji odnotowano poprawę koniunktury oraz stopniowe jej pogorszenie w końcu roku. Jak te zmiany po sześciu miesiącach były odbierane przez kadrę kierowniczą gospodarstw, miały wykazać wyniki ankiety. W odpowiedziach ankietowanych nieznaczną przewagę (43%) miały opinie wyrażające obawy i zagrożenia, nieco mniej było osób (40%) widzących po akcesji szansę dla działalności gospodarstw wielkoobszarowych. Spośród badanych kierowników 17% nie miało wyrobionego zdania na temat rozszerzenia UE.

Tabela 2. Szanse oraz zagrożenia w opiniach kierowników badanych gospodarstw, zestawione według malejącej liczby odpowiedzi

Szanse	Zagrożenia
1. Wprowadzenie dopłat bezpośrednich (w perspektywie – równych dla wszystkich członków Unii)	1. Obniżenie cen na produkty rolne (zboża)
2. Dostęp do unijnego rynku rolnego oraz jego stabilizacja	2. Wysokie wymagania jakości surowców rolnych
3. Korzystanie z funduszy strukturalnych i innych	3. Wzrost konkurencyjności na rynku rolnym – krajowym
4. Dofinansowanie inwestycji w gospodarstwach	4. Wzrost cen środków produkcji dla rolnictwa
5. Ustabilizowanie polityki rolnej	5. Biurokratyczne procedury rozpatrywania wniosków

Ankietowani kierownicy wymieniali bezpośrednio dopłaty jako najważniejszą z szans, a za najważniejszą z barier uznawali obniżenie cen skupu produktów rolnych.

Badania przeprowadzone wśród rolników wschodnich Niemiec pokazały, że zmieniali oni opinię w miarę zbliżania się terminu przystąpienia nowych krajów do UE. W latach 1998-2003 wzrastała grupa osób wskazujących na przewagę trudności w przyszłej działalności gospodarstw rolnych z 65 do 80%. Wśród rolników wschodnich Niemiec zmieniła się w latach 1998-2004 orientacja: z nastawionej na rozwój własnego przedsiębiorstwa na rzecz unijnej polityki rolnej (*Das neue...* 2004).

Tabela 3. Mocne i słabe strony gospodarstw wielkoobszarowych w opinii kierowników, zestawione według malejącej liczby odpowiedzi

Mocne strony	Słabe strony
1. Stabilna kadra kierownicza i zaangażowanie załogi	1. Brak środków na inwestycje nowe oraz modernizację starych
2. Długoterminowe umowy zapewniające odbiór surowców	2. Przystarzałe budynki inwentarskie
3. Nowoczesny sprzęt i stosowane technologie produkcji	3. Duże obciążenie czynszu splotami rat.
4. Działalność pozarolnicza	4. Słaba pozycja konkurencyjna na rynku
5. Dobrej jakości gleby	5. Niska wydajność pracy

W opinii kierowników najważniejszym atutem gospodarstw jest załoga i jej zaangażowanie, a słabą stroną – małe możliwości prowadzenia z własnych dochodów inwestycji unowocześniających gospodarstwa.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza rynku rolnego w okresie czerwiec–listopad 2004 r. z wykorzystaniem syntetycznego wskaźnika koniunktury rynkowej potwierdziła poprawę koniunktury w pierwszych 3 miesiącach po akcesji oraz jej stopniowe pogorszenie od września (SKWR poniżej 100 pp.). Również zmiany wyrównanego wskaźnika nożyc cen korzystne w pierwszych trzech miesiącach po akcesji ulegają pogorszeniu, a przyrosty cen skupu nie w pełni rekompensują przyrosty cen środków produkcji.

Badania ankietowe wybranej grupy kierowników gospodarstw wielkoobszarowych na Dolnym Śląsku potwierdziły, że relacje cen skupu i środków produkcji zostały wymienione jako pojawiające się zagrożenia. Największe szanse ankietowani widzą w uzyskaniu dopłat bezpośrednich, w perspektywie takich samych dla wszystkich rolników UE, oraz w dostępie do rynku rolnego o ustabilizowanych cenach.

W ocenie mocnych i słabych stron zarządzanych przez siebie gospodarstw kierownicy najczęściej wymieniali jako atuty stabilną kadrę i zaangażowanie załogi, natomiast słabą stroną gospodarstw jest brak środków finansowych na realizację inwestycji unowocześniających warsztat produkcyjny.

Literatura

- Spiak J., *Wpływ dopłat bezpośrednich na dochodowość różnych grup obszarowych gospodarstw rolnych*, „Wieś i Rolnictwo” 2004, nr 4(125) – suplement do numeru „Rynek Rolny” 2003, nr 12; 2004, nr 12.
www.mrirw.gov.pl.
Das neue grosse Europa. Perspektiven für die Agrarwirtschaft, DLG – Wintertagung, Berlin 2004.

CONDITIONS OF LARGE-AREA FARMS' ACTIVITY AFTER JOINING THE EUROPEAN UNION, IN OPINION OF MANAGERS

Summary

The research made is supposed to show differences which occurred on the agricultural market after joining the European Union, and have influence on large-area farms' activity and their estimation by managers. The research of agricultural market in the second half of 2004 showed that an increase of synthetic prosperity index in agriculture and purchase price index in July and August had occurred, however it also showed a decrease of those indexes in comparison to the previous year. In opinions of managers the biggest chance after joining the EU is introducing "equal" direct supplements and access to the EU market, but the biggest danger is a decrease of purchase price index for agricultural materials and an increase of production resources prices.